

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการสร้าง“ภาพแสดงแทน”เพื่อสิทธิเชิงพื้นที่” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ์ 2) เพื่อศึกษาพลวัตความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ์ ทั้งในเชิงการให้ความหมายต่อพื้นที่จากมุมมองของแต่ละฝ่าย การใช้อำนาจ การต่อรองในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้พื้นที่ โดยนำแนวความคิดเรื่องย่าน ของวิมลศรี ลี้มนากุล และแนวความคิดการผลิตพื้นที่ขององรี เลอแฟบวร์ เป็นกรอบในวิเคราะห์ อาศัยการศึกษาเชิงคุณภาพที่นำเทคนิคในเรื่องการสังเกต การสัมภาษณ์ และการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารมาเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลจากการศึกษาพบว่า ย่านเลื้อนฤทธิ์เป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการเป็นชุมชนเมืองมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแต่เดิมเป็นที่ดินซึ่งอยู่ในการครอบครองของคุณหญิงเลื่อน ต่อมาได้ตกมาอยู่ในการถือครองของกรมพระคลังข้างที่ โดยได้มีการพัฒนาพื้นที่สร้างเป็นตึกแถวให้เช่า ตึกแถวเหล่านี้ถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัยและประกอบอาชีพของผู้เช่ารายย่อย มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่อยู่หลายด้าน เช่น การค้าขายสินค้าประเภทต่างๆ เป็นจุดแวะพักค้างแรมสำหรับผู้ที่มาซื้อสินค้าในตลาดสำเพ็ง ธุรกิจหอนางไหม อุตสาหกรรมครัวเรือนตัดเย็บเสื้อผ้า จนกระทั่งในปัจจุบันเป็นแหล่งค้าส่งและค้าปลีกผ้าทอที่ใหญ่แห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางธุรกิจเนื่องจากตั้งอยู่ในใจกลางเมือง มีย่านการค้าต่างๆแวดล้อมอยู่โดยรอบ อีกทั้งยังมีระบบขนส่งที่เชื่อมโยงถึงกัน จึงทำให้สะดวกต่อการเข้าถึงและยังเป็นการสนับสนุนความต้องการซื้อสินค้าระหว่างพื้นที่ ก่อให้เกิดกระแสดึงดูดผู้คนหลายกลุ่มเข้ามาแวะเวียนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ภายในพื้นที่ยังมีกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านซึ่งมีรูปแบบความสัมพันธ์ค่อนข้างหลากหลาย กลุ่มพ่อค้าผ้าที่มีทั้งเอื้อประโยชน์และแข่งขันกัน กลุ่มลูกจ้างชาวอีสาน ซึ่งกลุ่มคนทั้งหมดต่างใช้พื้นที่แห่งนี้เพื่อการดำรงชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง

ด้วยนัยสำคัญของ“ย่าน”ดังกล่าว จึงทำให้พื้นที่ย่านเลื้อนฤทธิ์ มีความหมายอย่างยิ่งต่อคนในพื้นที่เนื่องจากได้เป็นทั้งที่อยู่อาศัย สร้างกำไรจากการประกอบอาชีพ ขณะเดียวกันยังได้กลายเป็นเป้าหมายของบุคคลกลุ่มอื่นภายนอก ที่คาดหวังจะมาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยเห็นได้จากการที่บริษัทนายทุนแห่งหนึ่งร่วมมือกับเจ้าของที่ดินจะทำการพัฒนาพื้นที่ใหม่ให้กลายเป็นศูนย์การค้า ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2546 แต่กลับได้รับการคัดค้านจากคนที่อยู่ในพื้นที่ เป็นเหตุให้มี

บุคคลอีกหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยแต่ละฝ่ายได้สร้าง“ภาพแสดงแทน”ในระดับนามธรรมหรือเป็นระบบคิดที่มีต่อพื้นที่ขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการตอบโต้ ปะทะ ต่อรองไปมาระหว่างกันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้พื้นที่ ก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่มีทั้งความร่วมมือ ขัดแย้ง และเกือหนุนกันระหว่างหลายฝ่ายที่เป็นผลมา“ภาพแสดงแทน”เหล่านั้น อันได้แก่ ภาพ“พื้นที่ที่ควรจะเป็นระเบียบ”ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานครเป็นภาพที่สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในพื้นที่กับหน่วยงาน ภาพ“พื้นที่ของผลกำไร” ของกลุ่มผู้พัฒนาโครงการที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับคนในพื้นที่ ภาพ“พื้นที่ของอาคารอนุรักษ์” ที่คนในพื้นที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบโต้กับภาพของกลุ่มผู้พัฒนาโครงการ ภาพ “พื้นที่ที่แสดงการปรับตัวของทุนให้เข้ากับแนวคิดอนุรักษ์” เป็นความพยายามของกลุ่มผู้พัฒนาโครงการที่ได้ปรับรูปแบบศูนย์การค้าให้สอดคล้องกับแนวคิดด้านอนุรักษ์ภายใต้ความร่วมมือและการถูกกำกับจากกรมศิลปากร ภาพ“พื้นที่แห่งการมีส่วนร่วมในการพัฒนา”เป็นมุมมองที่มีต่อพื้นที่ของนักวิชาการผ่านการศึกษพื้นที่ที่โดยเน้นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ซึ่งเป็นหลักการที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในพื้นที่นำไปสานต่อเป็นแผนพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมสร้างเป็นภาพ“พื้นที่ที่ถูกพัฒนาจากแนวคิดของคนในพื้นที่”ขึ้นมาอีกหนึ่งภาพ และท้ายสุด คือ ภาพ“พื้นที่ที่ทุนถูกกำกับโดยแนวคิดอนุรักษ์”เป็นการปรับมุมมองที่มีต่อพื้นที่ใหม่ของกลุ่มผู้พัฒนาโครงการผ่านรูปแบบศูนย์การค้าที่อิงกับแนวคิดด้านอนุรักษ์มากที่สุด เนื่องจากได้รับแรงกดดันของฝ่ายต่างๆ แต่ด้วยเงื่อนไขของเวลาในสัญญาทางธุรกิจ กลับทำให้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งภายในระหว่างกันขึ้นมาซึ่ง ณ เวลานี้ (พฤษภาคม 2550) ยังมีได้มีข้อยุติถาวรที่สามารถจะนำไปสู่ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ที่แตกต่างไปจากการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน.